

«gràcias façam a Déu --- no bastam a *grabir* lo bé que n'havem rehebut e-n rehebem tots jorns: preguem --- tots los àngels e-ls sants de paraís, que *graesquen* per nosaltres», *Blanquerna* (NCL I, 202.25); sovint amb la -z- encara conservada, d'acord amb la fonètica arcaica i occitana: «endemés és hom bo, con té los set sacraments e con hom *graseix* a Déu los set dons que lo sant Spirit dóna», *Merav.* (NCL III, 92.95), i així també en les *Vides*: «e sàpies que É l t'o *grasirà* mot», f° 147r1. La forma sense *a-* és la predominant en tota l'Edat Mitjana, mentre que *agrair* s'imposa almenys des del S. XVI, i ja n'hi deu haver algun ex. anterior, si bé són insegurs els dos exs. que en cita *AlcM* trobant-se en textos refets posteriorment (cf. els fets semblants assenyalats en *AGAFAR*, *ACLUCAR*, etc.).

Aquest verb nostre té una correspondència rigorosa en l'oc. ant. *grazir*, documentat copiosament des dels trobadors més antics; ja en Guilhem de Peitieu: «si-m vol midons s'amor donar, / pres<t> sui d'él penre e d'él *grazir*, / e d'él celar ---» (Appel, *Chr.*, 11.37) i en tots els trobadors més clàssics (Faidit, Sordel, Montaudon, Vaqueiras, etc.), en *Jaufré*, la *Crozada*, o sigui que és un mot universal en la llengua, i constant en aquesta forma i significat des dels orígens.¹ En italià hi ha *gradire* i en cast. i port. *agradecer* que vénen d'un *GRATIRE derivat de GRATUS amb el mateix significat que el mot oc.-català, però que en discrepen fonèticament. No hi ha el més petit fonament per suposar, ni seria possible segons la fonètica admetre, que l'it. *gradire* sigui un manlleu de l'occità,² car l'evolució de -T- intervocàlica en -d- toscana i italiana és normal abans de l'accent, però de cap manera una -z- occitana ni la -z- caduca catalana no poden sortir en cap cas d'una -T- intervocàlica llatina.

Observem, en canvi, que en castellà dialectal arcaic, però sobretot en portuguès-gallec antic, hi ha formes amb -c- que corresponen al consonantisme catalano-occità. I això ja en les *Cantigas* d'Alfons el Savi i en moltes cantigas d'escarnho i d'altres dels Ss. XIII i XIV: «quen te podera *gracir!*» en la *Cantiga* 32, 7b (còdex F, RFE v, 154); «do que dixi peçovos perdon / e *gracir-vo-l'ei* se mi perdoades» en la cantiga d'escarnho 239.31 de la col·lecció Rds. Lapa, i igualment en un gran nombre (194.35, 262.9, 263.13, 313.7, 412.8, 428.23; gloss., p. 704); d'altres en Joan Zorro, en Joan Núñez Camonés del *Canc. da Ajuda*, en Fernan Rodrigues de Calheyros del *Canc. de la Bibl. Nac.*,³ i d'altres del *Canç. de la Vaticana* que hi afegeix Lz. Aydillo (RHisp. LVII, 592).⁴ Això va desaparèixer més ràpidament en castellà arcaic, però també allí se'n troba algun exemple escàs, en dos textos de mj. S. XIII, un en el poema d'*Alexandre* 1014, l'altre en el *Martirio de S. Lorenzo* de G. de Berceo, estrofa 19 (Rivad. LVII, p. 90b). Com que el sentit d'aquestes rares aparicions i del més freqüent port. antic és el mateix del cat. ant. *grair* i oc. *grazir*, no podem dubtar que es tracta d'un mot romànic idèntic: la consonant té forma sorda en port.-cast. i forma sonora en cat.-oc. però fins aquesta petita diferència

està d'acord amb el que havíem d'esperar a priori; tal com *preço* PRETIUM respon al nostre *preu*, *poço* al nostre *pou* PUTEUM, *p(a)ço* al nostre *palau* PALATIUM, *atiçar* al nostre *atiar* i oc. *atizar*; *aguçar* a l'oc. *aguzar*, cat. ant. *agubar* ACUTIARE; tal com *peço* PETIO és la 1.ª persona de l'indicatiu de PETIRE > *pedir*, i *meço* hi existí en la llengua arcaica com a present del verb *medir* METIRI; als nostres abstractes en -*esa*, oc. -*eza* -ITIA, -ITIES, respon el port. amb -*ice* i -*ça*.

Que ací tinguem un deriv. del grup de GRATUS-GRATIAS no se'n pot dubtar, en efecte, i realment no deixa d'haver-hi algun testimoni tardà, en glosses, de tal derivat: GRATIOR com a equivalent de *gratias ago* en el còdex de Berna A 91.18, estudiat per Loewe (*Prodrumus* 160); el CGL el cita entre les variants de *grator* = *gratulor*, i *gratatur-çalpet*. En certa manera podríem dir que és un metaplasma en -IRI d'aquest verb *gratarí* de la primera conjugació. Però ha quedat aclarit que un infinitiu en -TIRI, -TIRE, només ens pot explicar l'it. *gradire*, amplificat després en *agradecer* per l'hispano-portuguès. És veritat que la primera persona -TIOR justificaria l'assibilació de la -T-, tal com en els dits *peço* i *meço*; però llavors només hauríem de tenir la palatalització de la -T- en la 1.ª persona singular i en la 3.ª del plural: ¿s'hauria estès a tot el verb des d'aquestes dues persones? No deixa d'haver-hi algun cas de tals extensions, com el nap. ant. *pezzire* PETIO 'captar' indicat per Jud (*ZRPb.* xxxviii, 1917, 35). Però és un cas molt rar, que difícilment podem esperar veure repetit: més aviat, tot reconeixent que actuà també aquesta influència, podem donar la raó a Nobiling, quan mira el port. *gracir* com un derivat de *graça* GRATIA (cf. els verbs cat. en -*eir*, oc. ant. -*ezir*, derivats dels abstractes en -ITIA).

Acabem aclarint que el sicilià *aggrajiri(-si)* «lodarsi» (C. Salvioni, *Per la fonètica*, pp. 22 i ss.) és un manlleu del català i no pas del francès (com conjecturava, contra tot fonament i esperança, Maccarone, *ZRPb.* XLIV, 311). Hi ha un mot rar +*aglerir* en una carta privada del S. XV amb el sentit de 'posar d'acord', 'fer anar d'acord', que sembla ser una variant d'*agrazir* en el sentit del fr. *faire agréer*, angl. *to agree* (*cause to agree*): «*agleriu-me* ab En J. Muntmany, qui m'ha mès en compte los saquins a trenta-set sous, e vós diguèu-me que anaven a trenta-sis sous» (NCL IX, 105.15); degué haver-hi rotacisme, seguit de dissimilació de les dues r-r (*agrazir* > *agrarir* > *aglarir*).

DERIV.: *Agrabile* [AlcM]. *Agràidor* [Llull]. *Agraiment* [S. XVII, Pseudo-Boades]; 'gratificació: «me van dir qu'em donarien un *agraiment*, y yo no he vist encara un chavo», *Canyissas* 73.

¹ Sembla ser purament suposada una variant oc. *gradir que van admetre M-L. (REW 3848) i AlcM: res d'això en Rayn., PSW, Appel, PDPF, etc. *Gracir* és l'única forma que correspon a la catalana i no sembla haver-n'hi hagut d'altra. Almenys això val per a tota l'Edat Mitjana, i si avui apareix *gradir* en alguna part de Provença, cosa que no consta del